

Łukaszewicz, Bohdan

"Polonia typographica saeculi
sedecimi. Zbiór podobizn zasobu
drukarskiego tłoczni polskich XVI
stulecia", zeszyt VIII: "Aleksander
Augezdecki, Królewiec-Szamotuły
1549-1561 (?)", oprac. Paulina
Buchwald-Pelcowa, red. Alodia
Kawecka-Gryczowa,
Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk
1972 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 535-537

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nowski, Wojciech Nowomiejski), wydawał dzieła własne i współpracowników, jak również innych pisarzy protestanckich.

Wydawcy co prawda adresują *Wyznanie* przede wszystkim do pracowników naukowych, którzy zajmują się polską literaturą reformacyjną (s. XX), lecz dzięki przystępnemu opracowaniu staje się ono zrozumiałe dla czytelnika o przeciętnym przygotowaniu literackim (m.in. poprzez poddanie tekstu pierwotnego transkrypcji, nie zaś transliteracji oraz umieszczeniu na końcu objaśnień). Szkoda tylko, że bardzo niski nakład (600 egzemplarzy) może przyczynić się do tego, iż dziełko to wydamy po raz drugi po 438 latach, po pewnym czasie stanie się unikatem, niczym wspomniana wyżej monografia I. Warmińskiego.

Wydanie *Wyznania wiary chrześcijańskiej* powinno traktować się jako udaną zapowiedź udostępnienia pozostałych utworów Seklucjana. Jego pionierska pod wieloma względami twórczość zainteresuje z pewnością nie tylko ośrodki naukowe i literackie Warmii i Mazur, ale również tych wszystkich, którym bliskie są dzieje literatury narodowej.

Leo Kowalewski

Polonia typographica saeculi sedecimi. Zbiór podobizn zasobu drukarskiego łocznii polskich XVI stulecia. Zeszyt VIII: Aleksander Augezdecki, Królewiec — Szamotuły 1549—1561 (?). Opracowała Paulina Buchwald-Pelcowa. Redaktor Alodia Kawecka-Gryczowa. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk — Biblioteka Narodowa. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1972. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Tekst ss. 84 + tablice 366—415.

Z inicjatywy Ludwika Bernackiego (1920) wydany został I tom *Monumenta Poloniae typographica XV et XVI saeculorum* obejmujący zebrane przez Jana Ptaśnika archiwalne wiadomości o dziejach książki w Krakowie przed rokiem 1600. W tejże serii archiwalnej *Monumentów* miały znaleźć się tomy dotyczące drukarni Lwowa, Poznania, Wilna, itd. Równoległe z serią archiwalną miały ukazywać się jeszcze dwie inne — bibliograficzna i typograficzna. Wedle zamierzeń w pierwszej znaleźć się miała opisowa bibliografia druków polskich XV i XVI stulecia, w drugiej zaś album zasobu typograficznego wszystkich ówczesnych oficyn drukarskich działających na ziemiach Rzeczypospolitej. Z zamierzeń tych zrealizowano przed II wojną światową dwa albumy typograficzne przygotowane przez Kazimierza Piekarskiego¹.

Dopiero w 1959 r. Alodia Kawecka-Gryczowa zajęła się zapoznanym dziełem K. Piekarskiego. W tym to roku ukazał się zbiór podobizn zasobu drukarskiego pierwszej oficyny (1510—1516) Florian Unglera².

Siedem kolejnych zeszytów dotyczyło oficyn krakowskich (K. Hochfedera, J. Hallera, F. Unglera), dopiero zeszyt VIII przerwał chronologiczny ciąg krakowski i poświęcony został oficynom królewieckiej i szamotulskiej Aleksandra Augezdeckiego, typografa czeskiego.

Aleksander Augezdecki, którego rok urodzenia i bliższe szczegóły młodości nie są znane, pochodził z okolic Pilzna, z Ujezda lub Zwojenic. Najprawdopodobniej w Pilźnie — kolebce drukarstwa czeskiego — uczył się sztuki typograficznej u Jana Pekka i Jana Mantuana. Następnie był towarzyszem w Litomyślu w oficynie Pawła z Meziříč zwanego Olivetskim. Po śmierci Pawła, Augezdecki, będąc żonatym z jego córką Marketa, prowadził sam drukarnię. W latach 1534—1545 wydał 27 druków.

Po wojnie szmalkaldzkiej Ferdynand I, król Czech, odnowił mandat króla Władysława z roku 1508 przeciw Braciom Czeskim (do których należał również Augezdecki), co spowodowało prześladowanie ich i emigrację. I jakkolwiek Augezdecki

¹ Por. recenzję A. Birkenmajera zamieszczoną w „Przeglądzie Bibliotecznym”, R. XI, 1937, ss. 48—54.

² Jako zeszyt III serii, gdyż pierwsze dwa zarezerwowano dla reedycji albumów zasobu typograficznego oficyny Kaspra Hochfedera oraz Jana Hallera.

złożył wyznanie wiary katolickiej, podejrzewany o nieszczerłość, w 1549 r. w towarzystwie żony i syna, zabrawszy warsztat wyemigrował z Litomyśla do Królewca. Nie znajdując dostatecznego a zapowiadzanego poparcia opuścił Królewiec na przełomie 1549/1550 r., by po bezskutecznych staraniach osiedlenia się w Olomuńcu — ulec ponownym usilnym namowom Jana Seklucjana i osiedlić się na dłuższy czas w Prusach Książęcych. Z Królewcem pożegnał się Augездеcki w końcu 1556 r. Losy jego po opuszczeniu Królewca nie są bliżej znane. Być może z początkiem 1557 r. poszukując pracy przybył na Morawy, lecz nie znalazłszy tam właściwych warunków, wybrał Szamotuły, gdzie na zamku wojewody Łukasza Górki rozpoczął drukować książki w języku czeskim, polskim i łacińskim. Po opuszczeniu w 1561 r. (?) Szamotuł wrócił do Litomyśla, gdzie zmarł w 1577 r.

Zachowana produkcja drukarni Augездеckiego obejmuje: w Królewcu — 15 pozycji o łącznej objętości 697 arkuszy, z tego na książki w języku polskim przypada 13 pozycji (557,5 ark.); w języku niemieckim 2 pozycje (139,5 ark.). W Szamotułach spod pras Augездеckiego wyszło 8 książek o łącznej objętości 248 arkuszy. Z tego 3 pozycje (21,5 ark.) w języku polskim, 2 pozycje (221 ark.) w języku czeskim oraz 3 książki (5,5 ark.) łacińskie.

Zeszyt VIII *Typografii polskiej szesnastego stulecia* poświęcony drukarniom polskim Aleksandra Augездеckiego, podobnie jak poprzednie z tej serii, składa się z części opisowej oraz albumowej.

We wstępie części tekstowej przedstawiono zarys biografii Augездеckiego i dzieje jego oficyn — królewieckiej i szamotulskiej. Należy tu podkreślić, iż na podstawie nie wykorzystanej dotąd literatury przedmiotu i archiwaliów czeskich, Autorka zweryfikowała i uzupełniła wiedzę o Augездеckim³.

Ponadto część tekstowa zawiera szczegółowy opis zasobu typograficznego drukarni Augездеckiego z uwzględnieniem poszczególnych jego elementów, a zatem: pisma, rubryki, cyfry, znaki nutowe, przerywniki i zdobniki, inicjały, drzeworyty i metaloryty. W opisie wyróżniono rodzaje pisma i ich wielkości. Wielkości podawano w zasadzie w miarach metrycznych. W pięciu (na 17) przypadkach uwzględniono też obecne nazwy wielkości pism według systemu Didota. Przeliczenia te wydają się być nieścisłe.

Dla pisma nr 1 (szwabacha tekstowa M⁶¹, tabl. 402—404) o stopniu 20 ww. = 102—103 mm, podano odpowiednik (według systemu Didota) wielkości tercji, podczas gdy tercja posiada wielkość 6,017 mm, co daje stopień 20 ww. = 120,34 mm. Stąd też należałoby raczej przyjąć odpowiednik średnianu (mitel) równego 5,265 mm, co daje stopień 20 ww. = 105,3 mm, powoduje więc mniejszy błąd. Podobnie, dla mniejszego błędu, należało postąpić przy piśmie nr 7 (antykwa tekstowa Qu/(G,I), tabl. 409), którego stopień 20 ww. równy jest 101—102 mm oraz piśmie nr 8 (antykwa tekstowa Qu/(G), tabl. 410), którego stopień 20 ww. = 101 mm.

Dla pisma nr 3 (szwabacha komentarzowa M⁶¹ + M⁶⁷, tabl. 407) o stopniu 20 ww. = 67 mm, podano odpowiednik garmontu. Garmont zaś równy jest 3,761 mm, co daje stopień 20 ww. = 75,22. Należało zatem przyjąć odpowiednik borgisu równego 3,385 mm, którego stopień 20 ww. wynosi 67,7 mm.

Wydaje się więc, iż wystarczyło poprzestać na podaniu wielkości w miarach metrycznych, a to z uwagi na niemożliwość ścisłego określenia stopni pism drukarskich szesnastowiecznych współcześnie obowiązującymi.

Część tekstową zamyka bibliografia druków Augездеckiego, z lat 1549—1561 oraz indeksy i streszczenia obcojęzyczne.

W części albumowej znajdują się tablice ukazujące zasób typograficzny oficyn Augездеckiego. Pierwsze 19 tablic przedstawia 93 drzeworyty, których używał czeski typograf w swych drukach królewieckich i szamotulskich. Następne 17 tablic (385—401) prezentuje 420 inicjałów. Na kolejnych 12 tablicach (402—413) reprodukowano 17 pism w układzie kolumn i zestawów alfabetycznych. Ostatnie dwie tablice (414—415) zawierają znaki nutowe: notację chorałową i notację mensuralną.

³ Najpełniejsze dotychczasowe ujęcie monograficzne postaci A. Augездеckiego i jego oficyn zamieszczono w wydawnictwie: *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. 4, *Pomorze*. Opracowały A. Kawecka-Gryczowa oraz K. Korotajowa, Wrocław — Warszawa — Kraków 1962, ss. 19—28 i 217—219.

Przerywniki, ozdobniki drukarskie oraz metaloryty zamieszczono na różnych tablicach wraz z układem kolumn.

Łącznie część albumowa zawiera 50 tablic wykonanych techniką druku wypukłego, wiernie ukazujących podobizny znaków drukarskich, jakich używał w swych drukach Aleksander Augездеcki — pierwszy wybitniejszy wydawca reformacyjnej literatury narodowej, wyprzedzający typografów tej miary co Bernard Wojewódka, Maciej Wirzbięta czy Daniel z Łęczycy.

Na zakończenie należy z uznaniem podkreślić, iż omawiane tu monograficzne przedstawienie Aleksandra Augездеckiego i jego polskich oficyń wydatnie wzbogaciło naszą historiografię o drukarniach różnowierczych XVI stulecia.

Bohdan Łukaszewicz

Szymon Konarski, *Dziennik z lat 1831—1834*. Przygotowali do druku Bolesław Łopuszański i Anatol Smirnow, PAN — Oddział w Krakowie, Materiały Komisji Nauk Historycznych, nr 23, Ossolineum, Wrocław [i inne] 1973, ss. XXIV, 360, 1 nrb.

Szymon Konarski (1808—1839), wywodzący się z Augustowskiego podoficer armii Królestwa Polskiego, awansowany do rangi kapitana w czasie powstania listopadowego, a po jego upadku emigrant polityczny we Francji doczekał się znacznego zainteresowania ze strony historyków, przede wszystkim dzięki swej imponującej działalności emigracyjnej w kraju w latach 1835—1838. Mimo dotąd wydanych licznych, poświęconych mu prac, ciągle brak zupełnej rekonstrukcji wszystkich dokonania ideologicznych i organizacyjnych Konarskiego w czasie gdy pełnił swą wielką misję krajową, nie całkowicie też zbadano jego życie i prace na wychodźstwie, a także, co zresztą zawsze jest trudne, niewystarczająco poznano przyczyny i drogi przemian jego psychiki, dzięki którym ten, w końcu dosyć typowy, zawodowy żołnierz najpierw, jak wielu z jego pokolenia, zdecydował się na dobrowolne wygnanie, a następnie wyrósł na prawdziwego bohatera, stając się symbolem nieugiętości w walce o niepodległość narodu.

Historycy zainteresowani odyseją wychodzącą Szymona Konarskiego i jego ewolucją ideową, a raczej szerszej rzecz ujmując, ewolucją duchową, uzyskali dostęp do pierwszorzędnej i obszernego źródła, którym jest niedawno opublikowany drukiem jego *Dziennik z lat 1831—1834*.

Wcześniej już wiadano, że *Dziennik* Konarskiego, przechwycony przez policję carską, przechowywany jest w Moskwie. Pierwszy dotarł doń Miroslaw Wierchowski i w 1959 r. ogłosił kilka jego urywków w popularnym miesięczniku „Mówią Wieki”. Ale dopiero teraz, dzięki współpracy z uczonymi radzieckimi, wydrukowano jego pełny tekst. Zawiedzie on tych, którzy spodziewali się znaleźć w nim szersze informacje o działaniach krajowych Konarskiego w 1833 r. (to znaczy w szeregach wyprawy partyzanckiej pułkownika Józefa Zaliwskiego) jak i o działaniach rozpoczętych w 1835 r. Ze względów konspiracyjnych, autor *Dziennika* świadomie przerywał spisywanie go w trakcie wykonywania niebezpiecznych zadań. Zdarzają się zresztą i w innych okresach tułaczki Konarskiego dnie pominięte w opisach. W kilku wypadkach Wydawcy mieli trudności z odczytaniem poszczególnych urywków rękopisu.

W obszernym tym woluminie wiele jest rozwlekłości, monotonii w manierze pisarskiej, opisów spraw codziennych i błażych. Sporo też miejsca zajmują zwierzenia o przygodach erotycznych i libacjach Konarskiego. Przecież, gdy się w ów *Dziennik* wczyta, odkrywa się kopalnię wiadomości z życia codziennego oraz organizacyjnego Wielkiej Emigracji, sporo informacji do historii insurekcji 1831 r. na Litwie, a co nie mniej ważne, można śledzić jak Konarski, pod wpływem doznań osobistych i obserwacji, w różnych stronach Europy, wydarzeń politycznych, stosunków społecznych, towarzyskich, też upokorzeń wynikłych z wygnañczej biedy dojrzewa ideowo, radykalizuje się, staje się wręcz egzaltowanym patriotą. Wpływ na tę ewolucję, obok już wymienionych przyczyn miała też miłość do matki, wysublimowana z czasem w równoległym i stycznym uczuciu wobec ojczyzny, uciemnionej